

AUREL JEAN ANDREI

**Particularitățile
sistemului juridic roman**

AUREL JEAN ANDREI

Particularitățile sistemului juridic roman

Universul Juridic
București
-2015-

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2015, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul
scris al **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

***NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA ȘI
ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL
ULTIMEI COPERTE.***

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ANDREI, AUREL JEAN

Particularitățile sistemului juridic roman / Aurel
Jean Andrei. - București : Universul Juridic, 2014
ISBN 978-606-673-536-0

34(37)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

Introducere

• 1. *Sistemul juridic*

Prin conceptul de sistem juridic înțelegem atât sistemul dreptului ca structură normativă, cât și alte componente, constând în conținutul și forma dreptului, izvoarele dreptului, echitatea, conștiința juridică și ordinea de drept¹.

De aceea, pentru a pune în lumină specificul formării și evoluției sistemului juridic roman, este necesar să cercetăm fizionomia sistemului de drept pe care l-au creat romanii, conținutul și forma dreptului roman, izvoarele sau formele de exprimare a normelor juridice romane, echitatea, conștiința juridică a romanilor, precum și ordinea de drept romană.

• 2. *Sistemul de drept*

a) În epoca modernă, sistemul dreptului este un ansamblu organizat, care se realizează prin unitatea și diferențierea ramurilor și instituțiilor juridice².

Constituirea normelor juridice în cadrul unui sistem, a fost posibilă numai după ce practica și teoria dreptului au creat conceptele, categoriile și principiile necesare pentru formarea instituțiilor juridice și a ramurilor de drept.

Diviziunea dreptului pe ramuri și instituții juridice, s-a realizat pe baza următoarelor criterii: obiectul reglementării juridice, metoda de reglementare și principiile juridice comune. Pe de altă parte, teoria juridică modernă a consacrat, după modelul roman, conceptele de drept public și drept privat³. În zilele noastre, însă, criteriile tradiționale pe baza cărora s-a realizat distincția dintre dreptul public și dreptul privat, respectiv interesul general și interesul individual, au

¹ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, București, 2005, p. 42.

² N. Popa, *op. cit.*, p. 66.

³ N. Popa, *Drept public drept privat*, în *Revista de Drept Public*, nr. 1-2, 1997.

fost completate sau chiar abandonate. Dovadă că, în concepția unor autori moderni, au apărut ramuri mixte sau complexe de drept, care nu pot fi integrate nici în dreptul public nici în dreptul privat⁴.

b) Și normele dreptului roman au fost structurate în cadrul unui sistem, dar în condiții și pe criterii diferite față de sistemul dreptului modern.

Într-adevăr, romanii sunt aceia care, prin jurisconsultul Ulpian, au identificat criteriul pe baza căruia se poate realiza distincția dintre dreptul public și dreptul privat⁵. În concepția lui Ulpian, dreptul public dă expresie unor interese generale, iar dreptul privat exprimă interese individuale (*Huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum – publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*). Această definiție este criticabilă, deoarece normele dreptului, fără excepție, dau expresie unor interese generale; nu există norme de drept care să exprime interese ale indivizilor. În realitate, așa cum rezultă din conținutul ramurilor dreptului roman, distincția dintre dreptul public și dreptul privat s-a realizat pe baza criteriului privind sfera de reglementare juridică, întrucât normele dreptului public reglementează anumite categorii de relații sociale, iar normele dreptului privat reglementează alte categorii de relații sociale⁶.

Astfel, normele dreptului public roman reglementează relațiile care se formează în legătură cu organizarea statului, precum și relațiile dintre stat și cetățeni, pe când normele dreptului privat reglementează relațiile sociale care iau naștere în legătură cu statutul juridic al persoanelor, relațiile dintre persoane cu un conținut patrimonial, precum și relațiile care iau naștere între persoane cu ocazia judecării proceselor private⁷. Pe de altă parte, trebuie să avem în vedere faptul că, la romani, ramurile și instituțiile dreptului privat s-au bucurat de o puternică identitate, au fost clar delimitate între ele și au îndeplinit funcții sociale bine precizate. Dimpotrivă, normele dreptului public nu

⁴ P. Roubier, *Theorie générale du droit*, Sirey, Paris, 1946, p. 255.

⁵ D.1.1.1.2.

⁶ M. Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, 1960, p. 49;
J. M. Auby, P. Bon, *Droit administratif des biens*, Dalloz, Paris, 1991, p. 13.

⁷ E. Molcuț, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, București, 2004, p. 8.

au fost sistematizate de către romani pe ramuri de drept, astfel încât, numai folosind criterii moderne, putem sistematiza normele dreptului public roman în patru ramuri distincte: dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul procesual penal și dreptul internațional public⁸. Prin aplicarea criteriilor moderne la normele dreptului public roman, putem afirma că dreptul administrativ roman cuprinde acele reguli de drept care se referă la fizionomia organelor administrației statului, la specificul activității lor, ca și la interesele care se realizau prin intermediul acestor organisme⁹. În legătură cu dreptul administrativ roman este de reținut faptul că în cazul unor litigii între magistrați ca persoane fizice, procesele erau judecate chiar de către magistrații aflați în conflict, mai mult chiar, acești magistrați organizau executarea sentințelor pe care le pronunțau. Un alt principiu important al dreptului administrativ roman este cel al centralizării administrative. Cu toate acestea este dificil de realizat o delimitare clară între normele dreptului administrativ și alte categorii de norme ale dreptului public roman. În acest sens trebuie precizat că romanii nu au cunoscut dreptul constituțional, căci nu au avut o constituție în sensul modern al termenului și, drept urmare, nu au putut avea reprezentarea unei ramuri de drept corespunzătoare. De aceea, normele juridice cuprinse în diversele izvoare de drept referitoare la organizarea statului roman, nu pot fi încadrate într-o ramură de drept care să aibă corespondent în epoca modernă. Aceasta este rațiunea pentru care normele juridice ce reglementau activitatea organelor statului cu atribuțiuni strict administrative pot fi încadrate în sfera dreptului administrativ în sens restrâns, iar cele care reglementau activitatea celorlalte organe ale statului, în sfera dreptului administrativ în sens larg.

Cu privire la ramura dreptului penal, trebuie precizat că în societatea romană, unele infracțiuni erau sancționate pe tărâmul dreptului privat, iar altele pe tărâmul dreptului public. Cu toate că infracțiunile erau desemnate prin termenul generic de delict, delictelor publice se individualizau în raport cu cele private prin regimul lor juridic în materia procedurii de judecată și prin felul pedepselor care

⁸ E. Molcuț, *op. cit.*, p. 21.

⁹ Vl. Hanga, M. Jacotă, *Drept privat roman*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1964, p. 26.

se aplicau¹⁰. Cele mai multe dispoziții ale dreptului penal roman sancționau infracțiunile împotriva religiei, împotriva statului și împotriva persoanei¹¹.

Normele de procedură penală reglementau desfășurarea proceselor penale, competența instanțelor judecătorești și pedepsele care se aplicau. Dacă procedura civilă romană reglementa în cele mai mici amănunte desfășurarea proceselor private, procedura penală nu se conducea după reguli precise. Așa se face că anumite instanțe judecătorești nu erau ținute să respecte vreo normă de procedură.

Normele de drept internațional public sau de drept al ginților (*ius gentium*) aveau ca obiect de reglementare relațiile dintre state¹². *Ius gentium*, cu înțelesul de drept internațional public (*ius gentium* este utilizat și cu alte sensuri în textele juridice romane), s-a format în cadrul relațiilor dintre gințile fondatoare și a cunoscut o evoluție complexă și îndelungată, în contextul politicii expansioniste a Romei, finalizată prin subordonarea unui număr de state și popoare. Pentru a înțelege specificul normelor de drept internațional roman, trebuie să avem în vedere faptul că statul roman a cunoscut o organizare aparte, fără corespondent în istoria lumii, încât relațiile cu unele state erau reglementate prin normele de drept intern, iar relațiile cu alte state prin normele dreptului internațional. Nu este mai puțin adevărat că statul roman a întreținut relații și cu alte state suverane, relații care, sub anumite aspecte, își găsesc un corespondent în dreptul internațional public modern.

Din textele jurisconsultilor romani rezultă că dreptul privat cuprinde trei ramuri distincte: dreptul civil (*ius civile*), dreptul ginților (*ius gentium*) și dreptul natural (*ius naturae*)¹³. La un moment dat, către sfârșitul republicii, pe fondul dezvoltării economiei de schimb, s-a conturat o nouă ramură de drept, care a luat naștere în opoziție cu dreptul civil și a fost cunoscută sub denumirea de drept pretorian.

¹⁰ C. St. Tomulescu, *Drept privat roman*, Tipografia Universității din București, București, 1973, p. 320.

¹¹ Paul, *Sententiae*, 2.24.1.

¹² D.50.7.18

¹³ D.1.1.1.2 (*collectum etenim est ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus*).

Ramurile dreptului privat roman și-au dobândit identitatea pe baza unor criterii specifice, pe care nu le regăsim în cazul ramurilor de drept privat modern¹⁴. Astfel, dreptul civil roman se particularizează, în raport cu celelalte ramuri ale dreptului privat, prin caracterul său exclusiv și prin caracterul formalist. Caracterul exclusiv al dreptului civil, decurge din aceea că el era accesibil numai cetățenilor romani, și s-a format pe criteriul statutului juridic al persoanelor. Avem în vedere faptul că în epoca foarte veche a Romei, pe când cetățenia se confunda cu libertatea, numai cetățenii romani aveau acces la viața juridică în calitate de subiecte de drept, întrucât străinii cădeau automat în sclavie și deveneau obiecte de drept¹⁵. Caracterul exclusiv al dreptului civil corespundea de minune epocii în care poporul roman își căuta identitatea și căuta să-și impună autoritatea printr-un sistem juridic inaccesibil străinilor, dar a devenit o frână extrem de incomodă către sfârșitul republicii, când, în condițiile revoluției economice, relațiile de schimb cu străinii au devenit vitale pentru societatea romană¹⁶.

Dreptul civil roman se individualizează și prin caracterul său profund formalist. Formalismul actelor de drept civil a îndeplinit două funcții: pe de o parte a împiedicat accesul străinilor la actele de drept civil, iar pe de altă parte i-a deprins pe cetățenii romani cu particularitățile vieții juridice¹⁷. Prima funcție pe care a îndeplinit-o formalismul actelor de drept civil și-a găsit expresia în fizionomia tuturor instituțiilor juridice de drept privat, începând cu proprietatea și sfârșind cu izvoarele de obligații.

Cea de a doua funcție a formalismului se află în strânsă relație cu stadiul de evoluție al societății romane la începutul epocii vechi¹⁸. Avem în vedere faptul că la acea epocă romanii nu aveau experiența vieții juridice și riscau să încheie acte de natură să le aducă prejudicii de ordin material sau să nu poată face proba unor operațiuni juridice pe care le-au efectuat, după cum era posibil să nu aibă reprezentarea

¹⁴ A. Guarino, *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz*, vol. 1, 1953, p. 397.

¹⁵ Cicero, *Pro Balbo*, 9.24.

¹⁶ Gaius, 1.89.

¹⁷ Val. Georgescu, *Originea și evoluția generală a proprietății în dreptul roman*, Cernăuți, 1936, p. 325.

¹⁸ M. Ducos, *Rome et le droit*, Paris, 1996, p. 73.

efectelor pe care le generau actele juridice încheiate. Pentru a preveni asemenea consecințe păgubitoare, romanii au condiționat valabilitatea actelor juridice de respectarea unor condiții de formă extrem de complicate, constând în pronunțarea unor formule solemne, în pronunțarea unor jurăminte sau în efectuarea unor gesturi rituale, de natură să evidențieze semnificația actelor juridice și să preconstitue probe pentru diversele operațiuni juridice efectuate¹⁹.

Desigur, ramura dreptului civil s-a constituit și pe baza criteriului privind obiectul de reglementare juridică, de vreme ce normele dreptului civil reglementează, în principal, relațiile sociale cu un conținut patrimonial²⁰. Dar acest criteriu nu se dovedește operant în cazul ramurilor dreptului privat roman, deoarece și dreptul ginților, precum și dreptul pretorian reglementează aceleași categorii de relații sociale. Iată de ce afirmăm că ramurile dreptului privat roman s-au constituit pe baza unor criterii care le sunt proprii numai lor, și nu le regăsim în cazul ramurilor de drept modern.

În alte texte romane, dreptul civil se confundă cu activitatea de cercetare științifică pe care au desfășurat-o jurisconsulții, dar acesta este un sens secundar și nu are implicații practice notabile²¹.

Dreptul civil roman are și un al treilea înțeles, potrivit cu care el cuprinde întregul drept privat roman, cu excepția dreptului pretorian. Și acest din urmă sens are o semnificație minoră și nu ne ajută să surprindem specificul diviziunilor dreptului privat roman.

Dreptul ginților are, în textele jurisconsulților, trei accepțiuni. Într-o primă accepție dreptul ginților cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile dintre cetățeni și peregrini²². Dreptul ginților, în această accepțiune, este o diviziune a dreptului privat, care s-a constituit, ca și dreptul civil, în funcție de statutul juridic al persoanelor. Dar, spre deosebire de dreptul civil, care era rezervat cetățenilor romani, dreptul ginților a fost accesibil și peregrinilor. Apariția dreptului ginților a fost determinată de înflorirea economiei de schimb²³. În noile condiții, vechiul drept civil rigid și

¹⁹ J. Gaudemet, *Droit privé romain*, Montchrestien, Paris, 1998, p. 297.

²⁰ P. Stein, *Le droit romain et l'Europe*, Bruxelles, 2004, p. 6.

²¹ C. St. Tomulescu, *op. cit.*, p. 19.

²² M. Jacotă, în *Studii clasice*, București, 1965, p. 83.

²³ J. Gaudemet, *op. cit.*, p. 265.

formalist, a devenit anacronic și se impunea introducerea unei noi reglementări juridice, mult mai evoluată, care să faciliteze efectuarea operațiunilor comerciale între toți oamenii liberi. Față de faptul că au apărut pe terenul relațiilor comerciale, actele de drept al ginților nu presupuneau condiții de formă, ci se încheiau prin simpla manifestare de voință a părților. De aceea, în fizionomia actelor de drept al ginților, factorul subiectiv al voinței umane este cel definitoriu. Datorită avantajelor pe care le prezintă, cu timpul, dreptul ginților a preluat funcțiile dreptului civil, iar în epoca împăratului Justinian a devenit un drept general.

Fapt este că normele dreptului civil și normele dreptului ginților au reglementat aceleași categorii de relații sociale, dar s-au aplicat unor categorii de persoane diferite și au utilizat procedee juridice diferite²⁴.

În cea de a două accepție, pe care o întâlnim la Titus Livius, dreptul ginților cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile dintre statele cetăți ale antichității, ceea ce în zilele noastre ar corespunde dreptului internațional public.

Iar în cea de a treia accepțiune dreptul ginților se confundă cu dreptul natural²⁵. Conceptul de drept natural a fost preluat de jurisconsulții romani de la greci și a fost definit ca un drept comun tuturor ființelor, care a fost sădit de natură în conștiința oamenilor și în instinctele viețuitoarelor. În acest sens Ulpian afirma: *Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit* (Dreptul natural este acela pe care toate ființele l-au deprins de la natură)²⁶. În realitate, jurisconsulții romani vedeau în dreptul natural un drept ideal, întotdeauna echitabil și bun (*semper equum et bonum*), în opoziție cu principiile dreptului pozitiv. Cu toate acestea, jurisconsulții au reușit să identifice unele principii ale dreptului natural care au pătruns în dreptul pozitiv: însușirea lucrurilor fără stăpân, imposibilitatea fizică și îmbogățirea fără justă cauză.

Cu toate că Cicero nu a fost jurisconsult, ci avocat și filosof, lucrările sale, mai cu seamă *De re publica* și *De legibus* au adus o

²⁴ C. St. Tomulescu, *Revue internationale des droits de l'antiquité*, Bruxelles, 1971, p. 711.

²⁵ Cicero, *De re publica*, III, 33.

²⁶ D.1.1.1., 3-4.